

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

(найменування центрального органу управління освітою, власник)

ЛОГОПЕДІЯ

(назва навчальної дисципліни)

ПРОГРАМА
нормативної навчальної дисципліни
підготовки Бакалавра
(назва освітньо-кваліфікаційного рівня)

спеціальності	016	«Спеціальна освіта»
		(шифр і назва спеціальності)
освітня програма		«Корекційна освіта»

Шифр за ОПІ ППН 03

2016 рік

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: Запорізький національний технічний університет
(повне найменування вищого навчального закладу)

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: С.М. Лупінович к.пед.н., доц.
Спеціальної освіти та реабілітології

Обговорено та рекомендовано до затвердження науково-методичною комісією факультету управління фізичною культурою спортом

“ 29” серпня 20 16 року, протокол № 1

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Логопедія» складена відповідно до освітньо-професійної програми бакалавра спеціальності 016 «Спеціальна освіта», спеціалізації «Логопедія».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є такі види порушень мовлення, як дислексія, дисграфія та дизорфографія, а також, причини, що їх викликають, шляхи їх подолання та попередження.

Міждисциплінарні зв'язки:

внутрішньосистемні: з педагогікою, різними галузями спеціальної педагогіки: сурдопедагогіки, тифлопедагогіки, олігофренопедагогіки; методиками навчання рідної мови, математики; з логопедичної ритмікою, загальною і спеціальною психологією;

міжсистемні: зв'язки з медико біологічними і лінгвістичними науками.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Науково-теоретичні засади вивчення порушень писемного мовлення
2. Особливості діагностики порушень писемного мовлення
3. Сучасні підходи до подолання порушень писемного мовлення
4. Попередження порушень писемного мовлення у дошкільників та молодших школярів.
5. Особливості мовленнєвого розвитку у дітей із РВ, ЗПР, ДЦП та аутизмом.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни «Логопедія» є формування у здобувачів вищої освіти теоретико-методологічних знань про такі види порушень мовлення, як дислексія, дисграфія та дизорфографія, про причини, що їх викликають, шляхи їх подолання та попередження; надати практичні навички роботи з дітьми на основі засвоєних прийомів виявлення, корекції та профілактики мовленнєвих розладів; специфіку мовленнєвих порушень в умовах наявності розумової відсталості (РВ), затримки психічного розвитку (ЗПР), раннього дитячого аутизму (РДА), дитячого церебрального паралічу (ДЦП), про причини, що її викликають.

Основними завданнями навчальної дисципліни «Логопедія» є:

- надати студентам теоретичні знання щодо загальної характеристики порушень писемного мовлення, етіології, механізмів, симптоматики, класифікації, динаміки перебігу даних порушень мовлення за умов спонтанного та цілеспрямованого навчання та виховання;
- сформуванню у студентів умінь правильно діагностувати порушення писемного мовлення та визначати ефективні шляхи корекційного впливу в осіб різних вікових категорій із ТВМ;
- ознайомити студентів з питаннями організації логопедичної допомоги та профілактики порушень писемного мовлення.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- види мовленнєвих порушень (форми дислексій, дисграфій, дизорфографій), їх причини, механізми, структуру, симптоматику; методики корекційної роботи з подолання порушень писемного мовлення; зміст та організацію логопедичної допомоги дитячому та дорослому населенню в Україні з означеним вище мовленнєвими розладами;
- особливості логопедичної роботи при ускладнених дефектах розвитку, таких як аутизм, вади слуху, зору, опорно-рухового апарату; зміст та організацію логопедичної допомоги дитячому та дорослому населенню в Україні.

вміти:

- проводити кваліфіковане психолого-педагогічне обстеження з метою визначення перебігу психічного розвитку, відповідності його віковим нормам, а також структурі дефекту в контексті певного розладу писемного мовлення;
- володіти методами диференційованої діагностики для визначення виду порушень;
- здійснювати корекційний вплив, володіти методами навчання та виховання дітей з різними порушеннями писемного мовлення;
- впроваджувати в практику різні профілактичні засоби з метою попередження виникнення мовленнєвих вад або вторинних відхилень у психічному розвитку дитини;
- здійснювати консультування дітей та дорослих з відхиленнями у мовленнєвому розвитку, їхніх батьків та педагогів з проблеми навчання, розвитку, життєвого та професійного самовизначення;

– володіти прийомами навчання дітей із зазначеними вище вадами мовлення навчальних предметів в загальноосвітніх та спеціальних корекційних закладах.

Кількість годин, відведених навчальним планом на вивчення дисципліни, становить 195 год., з них 42 год. – лекції, 28 год. – практичні заняття, самостійна робота – 125 год. Вивчення студентами навчальної дисципліни «Логопедія» завершується складанням екзамену.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Науково-теоретичні засади вивчення порушень писемного мовлення

Тема 1. Характеристика писемного мовлення з позицій психолінгвістичного підходу.

Суть поняття — писемне мовлення. Відмінність писемного мовлення від усного. Становлення механізмів писемного мовлення в онтогенезі. Психофізіологічні механізми письма та читання. Передумови формування писемного мовлення.

Тема 2. Загальна характеристика вад писемного мовлення.

Клінічний, психофізіологічний, психолого-педагогічний та лінгвістичний аспекти вивчення порушень писемного мовлення. Етіологія та патогенез дисграфії, дислексії, дизорфографії

Тема 3. Симптоматика дисграфії, дислексії, дизорфографії.

Характеристика типових помилок писемного мовлення. Суть фонетичного принципу письма. Основні типи фонетичних помилок, причини та механізми їх виникнення. Графічні та оптико-просторові помилки писемного мовлення. Їх типи, причини та механізми. Суть морфологічного принципу письма. Типи, причини та механізми морфологічних та синтаксичних помилок. Орфографічна навичка. Психологічні та мовленнєві передумови оволодіння орфографічними уміннями та навичками. Особливості оволодіння орфографією молодшими школярами із ЗНМ.

Тема 4. Класифікація дисграфії, дислексії та дизорфографії.

Огляд та характеристика різних класифікацій порушень писемного мовлення. Характеристика порушень письма та читання у дітей із вадами звукової системи мови. Порушення письма та читання у дітей із ЗНМ та НЗНМ.

Змістовий модуль 2. Особливості діагностики порушень писемного мовлення

Тема 5. Логопедичне вивчення дітей з помилками у процесі читання та письма.

Вивчення писемної продукції дітей із ФФНМта ЗНМ. Обстеження мовленнєвих процесів у дітей із дисграфією, дислексією та дизорфографією. Особливості сприймання мовлення на сенсорно-перцептивному рівні. Дослідження лексико - граматичної сторони мовлення та стану зв'язного мовлення.

Тема 6. Діагностика дисграфії, дислексії, дизорфографії.

Вивчення немовленнєвих процесів та розумових операцій у дітей із дисграфією, дислексією та дизорфографією. Дослідження стану сформованості орфографічних умінь та навичок.

Змістовий модуль 3. Сучасні підходи до подолання порушень писемного мовлення

Тема 7. Методика подолання фонетичних помилок у письмі дітей із дисграфією.

Усунення помилок на заміну та змішування літер. Розвиток сприймання мовлення на сенсорно-перцептивному рівні. Усунення помилок на пропуски, перестановки та додавання літер. Методика формування навичок фонематичного аналізу та синтезу.

Тема 8. Методика подолання графічних та оптико-просторових помилок у письмі молодших школярів.

Формування гностико-праксичних функцій. Методика розвитку зорово-просторового сприймання, уявлень, зорового аналізу та синтезу. Розвиток та корекція ручної моторики у дітей з вадами письма.

Тема 9. Корекційна робота з подолання морфологічних та синтаксичних помилок у дітей із дисграфією та дизорфографією.

Формування морфологічних та синтаксичних узагальнень, аналізу та синтезу у дітей із ЗНМ, які мають порушення читання та письма. Логопедична робота над наголосом. Корекція порушень лексико-граматичної сторони мовлення у дітей із дисграфією, дислексією та дизорфографією. Логопедична робота над зв'язним мовленням.

Тема 10. Корекція та розвиток психічних процесів та розумових операцій у дітей із дисграфією, дислексією та дизорфографією.

Корекційна робота з розвитку мовно-слухової, зорової, моторної пам'яті;

оптико-просторового гнозису, слухової та зорової уваги, розумових операцій аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації, дії за аналогією, симультанно-сукцесивних функцій на логопедичних заняттях.

Змістовий модуль 4. Попередження порушень писемного мовлення у дошкільників та молодших школярів

Тема 11. Формування готовності до навчання грамоти у дошкільників із недостатнім рівнем розвитку передумов письма.

Вивчення готовності до навчання грамоти у дітей старшого дошкільного віку. Корекція порушень фонетико-фонематичної сторони мовлення. Формування навичок фонематичного, складового, морфологічного та синтаксичного аналізу та синтезу. Корекція та розвиток оптико-просторових уявлень, зорового аналізу та синтезу. Корекція та розвиток дрібної моторики пальців рук на заняттях грамоти, образотворчої діяльності. Зміст корекційної логопедичної роботи з формування лексико-граматичної сторони мовлення у старших дошкільників. Розвиток морфологічних та синтаксичних узагальнень. Розвиток та корекція психічних функцій та розумових операцій, що забезпечують оволодіння читанням та письмом.

Тема 12. Організація логопедичної роботи з профілактики порушень писемного мовлення у молодших школярів.

Логопедичне заняття як основна форма організації корекційної роботи з дітьми-дисграфіками та дислексиками. Взаємозв'язок фронтальної та індивідуальної роботи з подолання вад читання та письма. Види планування корекційної роботи. Структура та зміст логопедичних занять. Загальна характеристика методів, прийомів, засобів формування та корекції писемного мовлення.

Змістовний модуль 5. Особливості мовленнєвого розвитку у дітей із РВ, ЗПР, ДЦП та аутизмом

Тема 13. Порушення мовленнєвого розвитку у дітей із РВ та ЗПР.

Особливості мовленнєвого розвитку РВД. Механізми порушень мовленнєвого розвитку при олігофренії. Особливості мовленнєвого розвитку РВД. Вади фонетичної сторони мовлення. Порушення лексики. Порушення граматичної будови мови. Порушення зв'язного мовлення. Особливості порушень писемного мовлення у РВ школярів. Структура дефекту у дітей із затримкою психічного розвитку (мовленнева і немовленнева симптоматика). Психолого-педагогічна характеристика дітей із ЗПР. Розвиток мовлення і мислення у дітей із ЗПР. Вплив інтелектуального розвитку дитини на процес розвитку мовлення. Класифікація дітей із ЗПР із урахуванням їх мовленневих порушень.

Тема 14. Порушення мовленнєвого розвитку у дітей із ДЦП.

Сучасні погляди на структуру дефекту при ДЦП. Психолого-педагогічна характеристика дітей із ДЦП. Розвиток мовлення і мислення у дітей із ДЦП.

Тема 15. Порушення мовленнєвого розвитку у дітей із раннім дитячим аутизмом.

Сучасні погляди на структуру дефекту при РДА. Психолого-педагогічна характеристика дітей із РДА. Розвиток мовлення і мислення у дітей із РДА.

3. Рекомендована література

Базова:

1. Бартенева Л. І. Передумови формування орфографічної навички у дітей дошкільного віку з НЗНМ // Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип. 1. – К.: Актуальна освіта, 2004.
2. Бартенева Л. Мовленнева готовність семирічок із НЗНМ до засвоєння норм правопису // Дефектологія. – 2000.- № 1. – с. 34 - 38.
3. Бартенева Л. Підготовка дітей до оволодіння грамотним письмом // Дефектологія. – 2002. - № 2. – с. 32.
4. Винокур А.С. Навчання зв'язної мови учнів-дисграфіків 5 класу логопедичної школи. -К., 1971.
5. Данілавічюте Е.А. Методика подолання фонемографічних відхилень молодших школярів з ДЦП // Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип. 1. – К.: Актуальна освіта, 2004.
6. Эльконин Д.Б. Формирование умственного действия звукового анализа слов у детей дошкольного возраста // Доклады АПН РСФСР, Вып. 1. – 1957.
7. Ефименкова Л.Н. Коррекция устной и письменной речи учащихся начальных классов: Кн. для логопедов. – М.: Просвещение, 1991.
8. Ефименкова Л.Н., Мисаренко Г.Г. Организация и методы коррекционной работы логопеда на школьном логопункте: Пособие для логопеда. – М.: Просвещение, 1991.
9. Логопедія. Підручник, друге видання, перероблене та доповнене. За ред.. М.К.Шермет. – К.:Видав.Дім «Слово», 2010. – 499- 643.

10. Лурия А.Р. Письмо и речь: Нейролингвистические исследования: Учебное пособие. – М.: Издательский центр „Академия”, 2002.
11. Пічугіна Т.В. Рання діагностика дітей із дислексією та дисграфією (методичні рекомендації) // Дефектологія, - 1998. - № 1. – с. 6 – 13.
12. Пічугіна Т.В. Порухення письма у дітей з важкими мовленнєвими вадами // Дефектологія, - 1998. - № 2. – с. 6 – 9.
13. Прищепова И.В. Логопедическая работа по формированию предпосылок усвоения орфографических навыков у младших школьников с ОНР: Дис. ... канд. пед. наук. – СПб., 1993.
14. Собонович Е.Ф., Гопиченко Е.М. Фонетические ошибки в письме умственно отсталых учащихся младших классов // Хрестоматия по логопедии в 2 т. /Под ред. Л.С.Волковой, В.И.Селиверстова. – М.: Гуманит. издат. центр Владос, 1997. – Т. 2. – С. 469 – 481.
15. Собонович Е.Ф., Тищенко В.В. Програмні вимоги до корекційного навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з вадами інтелекту: Програмно-методичний комплекс. – К.: Актуальна освіта, 2004.
16. Тарасун В.В. Нетрадиційний метод формування у дітей писемного мовлення: читання — з першого погляду // Дефектологія.—2000.—№ 4.—с. 30-35.
17. Тарасун В.В. Нетрадиційний метод формування у дітей писемного мовлення: письмо — з одного розчерку // Дефектологія.—2002.—№ 2.—с. 2
18. Хрестоматия по логопедии в 2 т. /Под ред. Л.С.Волковой, В.И.Селиверстова. – М.: Гуманит. издат. центр Владос, 1997.
19. Чередніченко Н.В. Методика формування в учнів із тяжкими вадами мовлення звукового аналізу та синтезу слів /Педагогіка та методики: спеціальні. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова. – 2001. – 133 с.
20. Чередніченко Н.В. Вироблення орфографічної пильності в учнів молодших класів із важкими вадами мовлення / Педагогіка та методики: спеціальні. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова. – 2000. – с. 49 – 55.
21. Психологічна допомога та соціальний супровід батьків, у яких народилися діти з вадами психічного та фізичного розвитку: Методичні рекомендації. – К.: Держсоцслужба, 2008. – 28 с.
22. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушенням опорно-рухового апарату та розумового розвитку / За ред. Вавіної Л.С. – К.: «АТОПОЛ», 2010. – 242 с.
23. Романчук О. Розлади спектру аутизму в запитаннях та відповідях. – Львів: Колесо, 2010. – 168с.
24. Собонович Е.Ф., Гопиченко Е.М. Фонетические ошибки в письме умственно отсталых учащихся младших классов // Хрестоматия по логопедии в 2 т. / Под ред. Л.С.Волковой, В.И.Селиверстова. – М.: Гуманит. издат. центр Владос, 1997. – т. 2. – с. 469 – 481.
25. Собонович Е.Ф., Тищенко В.В. Програмні вимоги до корекційного навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з вадами розумового розвитку: Програмно-методичний комплекс. – К.: Актуальна освіта, 2004.
26. Собонович Е.Ф., Тищенко В.В. Програмні вимоги до корекційного навчання з розвитку мовлення у дітей старшого дошкільного віку з вадами інтелекту – К.: Актуальна освіта, 2004.
27. Тищенко В. Дослідження рухового контролю у зв'язку з підготовкою розумово відсталих дошкільників до оволодіння письмом // Дефектологія.— 2002.—№ 2.—с. 8.
28. Тищенко В.В. Засвоєння розумово відсталими дошкільниками граматичних категорій та абстрактного лексико-граматичного значення слова Дефектологія. –№ 4. – 1998. – С. 2–5.
29. Тищенко В.В. Ієрархія фонематичних процесів в онтогенезі Теорія та практика сучасної логопедії Випуск №4 – К.: Актуальна освіта, 2007. –С. 3-18.
30. Тищенко В.В. Інтелектуальний компонент у структурі діяльності використання мови у дітей з нормальним та порушеним розумовим розвитком Теорія і практика сучасної логопедії: Зб. наук. пр.: Вип.1. – К.: «Актуальна освіта», 2004. – С. 19-30
31. Тищенко В.В. Інтелектуальний компонент у структурі діяльності засвоєння мови у дітей з нормальним та порушеним розумовим розвитком Теорія і практика сучасної логопедії: Зб. наук. пр.: Вип.1. – К.: «Актуальна освіта», 2004. – С. 30-38

Додаткова:

1. Арямова О.С. Причины орфографических ошибок младших школьников. // Проблемы развития речи учащихся начальных классов. / Ред. М.Р.Львов и др. – М.: Изд-во МГПИ, 1985. – 174 с.
2. Безруких М.М., Ефимова С.П. Упражнения для занятий с детьми, имеющими трудности при обучении письму. – М.: Аурис, Айсберг, 1991.
3. Бурина Е.Д. Игровые приемы в логопедической работе с младшими школьниками, имеющими нарушения чтения и письма // Дефектология, - 1996. - № 3. – с. 42 – 46.

4. Гончарова Е.Л. Методика оценки сформированности базовых компонентов читательской деятельности у детей с различными нарушениями в развитии // Дефектология. – 2001. - № 3. - с. 81.
5. Данилавичюте Е.А. Нарушения письма в учнів II – IV класів з дитячим церебральним паралічем та шляхи їх корекції: Дис. ... канд. пед. наук. – К., 1997. – 239 с.
6. Льяна В. М. Корекція дислексій в учнів молодших класів спеціальних шкіл для дітей з тяжкими порушеннями мовлення: Дис. ... канд. пед. наук. – Київ, 2010.
7. Козлова В. Особливості порушення письма в першокласників з вадами мовлення в умовах білінгвізму // Дефектологія. – 2002. - № 1.
8. Комарова В.В., Милостивенко Л.Г., Сумченко Г.М. Соотношение дисграфических и орфографических ошибок у младших школьников с нарушениями речи // сб. Патология речи. Под ред. Ковшикова В.А. – СПб: Образование, 1992., с.106
9. Соботвич Е.Ф., Тищенко В.В., Бартенева Л.И., Данилавичюте Э.А., Андрусихина Л.Е., Трофименко Л.И. Методика выявления речевых нарушений у детей и диагностика их готовности к школьному обучению. – К.: «Актуальна освіта», 1997.
10. Тарасун В.В. Концепція державного стандарту освіти учнів з порушеннями мовленнєвого розвитку // Дефектологія. – 2000. - № 2. – с. 2 – 1

4. Інформаційні ресурси

1. <http://www.mon.gov.ua/>
2. <http://www.nbuiv.gov.ua>

5. Форма підсумкового контролю успішності навчання – екзамен

6. Засоби діагностики успішності навчання

- усне опитування на практичних заняттях;
- письмові контрольні роботи.
- екзамен.